

The Lady with the mirror

The witch Xnaθaitī and the hero Kərəsāspa

The Avesta¹ speaks of a *pairikā* ('evil lady, witch'), Xnaθaitī, miscreated by Anra Mainyu as an adversary of the land Vaēkərəta². There she followed the curly-headed hero Kərəsāspa. Zaratuštra has made Anra Mainyu a promise to smite the *pairikā* Xnaθaitī against which the victorious Saosyās will be born out of the lake Kašaoya, from the eastern region.³

The story of Xnaθaitī and Kərəsāspa is not recorded in the extant Avesta, and later, the Magi had to use their imagination to explain how a *pairikā* clave unto the dragon-slaying hero. Two accounts of this later interpretation are found, one "religious" and the other "royal"; and both connect the story to the cult of goddess idols.

Religious account.

The Avesta *pairikam yam xnaθaite* is rendered by *perīk-kāmagīh* 'the *pairikā*'s desire' in the Zand. For the Magi this term meant 'idol-worship' (*uzdēs-peristīh*)⁴, as opposed to 'spiritual faith' (*mēnōg-vurravišnīh*).⁵ This refers to a goddess who, at a point in her history, became associated with Sāma (Kərəsāspa) and was venerated in the eastern regions of Ērānšahr. She was, possibly, called Nanā whose cult can be considered as an Indo-Iranian frontier cult.

Royal account.

In the Persian Book of Kərəsāspa we find the trace of the story of the hero and the "lady". It is said that: Kərəsāspa in his long journey arrived in a prosperous land. There he visited an idol temple (*but-xāna*) in which there was the golden image of a goddess on a silvern lion with the mirror in her hand.⁶ The book

¹ . Vd 1.9.

² . Av. vaēkərəta-, the Zand identifies it with the province of Kābul.

³ . Vd 19.5.

⁴ . Cf. also Bd 206-7 u-š pedyārag perīkkāmagīh vēš mad, hān ī dēvīzagīh ī sām hamē kird, avēšān-z hamē kunend. ast kē višāddvārišnīh gōbed.

⁵ . Cf. Dk vi, M 550 mēnōgvurravišnīh vehīh, u-š uzdēsperistīh pedyārag. Cf. also Dk vi, M 566 az anešnāsīh ī dēn mardōm bē ō dēvīzagīh ud uzdēsperistīh vardend.

⁶ . A number of artefacts belonging to the Perso-Aryan world show a lady with the mirror: A terracotta figure of Margian type, the lady in the front

explains: If someone wants to look at oneself in the mirror but does not see one's face he (or she) will die soon ; and if the mirror reflects one's face, he will remain alive –this reminds the story of the image of the Lady at the gate of Šâ recounted in the Summary of Wonders. Kərəsāspa was surprised because while the land had many flourishing fields, people had deserted it. There were only the worshippers of the lady who had gathered in the temple. They said to Sāma about the dragon in the near forest ravaging the land. And the hero went to slay the dragon.

As we see, in both accounts, it is Kərəsāspa who is related to the cult of lady-idol.

Here is the Persian text:

بانوی آئینه به دست ابر پشتِ شیر

اندر کرشاسپنامه آمده است که چون سپاهبد کرشاسپ «از طنجه برگاشت باز، به گشت اندر آن مرزِ شیب و فراز»، تا به دهی رسید خرم، بی اندر او ایواز بگکده ای بود با پرستگان:

دهی دید جایِ دگر چون بهشت،	ز پیرامنش باغ و بسیار کشت.
بر آورد بتخانه ای زو به ماه	درش جزع رنگین سپید و سیاه.
زمینش به یکباره از لاژورد	همه بوم و دیوار مینای زرد.
در او شیری از سیم و تختی به زیر	بتی کرده از زّ ابر پشتِ شیر.
به دست آینه چون درفشنده مهر	بدان آینه در همی دید چهر.
هر آن دردمندی که بودی تباه	چو کردی بدان آینه در نگاه،
چو چهرش نه دیدی شدی زین سرای؛	ور ایدون که دیدی شدی باز جای.
شبِ تیره بی آتشِ تابناک	بدی روشن آن خانه چون روز پاک.
بتآرای خیلی در آن انجمن	که بودندی از پیشِ آن بت شمن.
جدا هر یکی هدیه ای کرده ساز،	به بردند پیشِ سپهبد فراز.
به پرسید از ایشان جهان پهلوان	کزین سان دهی و آب هر سو دوان

position, holding a long-handled round mirror in her right hand ; the image of a lady holding a round mirror in her right hand and flanked by four (two men, a woman, a child) which is discovered in the temple of Dil'berdžin; etc. In astrology the image of the planet Venus (Pers. Anāhīd) is described thus : « Woman on a camel holding a lute which she is playing. Another picture : Woman seated her hair unloosened the locks in her left hand, in the right a mirror in which she keeps looking, dressed in yellowish green, with a necklace, bells, bracelets and anklets. » (التفهیم، ج. همائی، تهران، ۱۳۵۳، ۳۸۹)

سرا و دز و کشتش ایدون بسی چرا جز شما نیست ایدر کسی؟ ...^۷

۱. اگر سخن اسدی گواه ابر بانوی خوراسان پنداریم، آینه ای که به دست بانوان خوارزم و مرو و بلخ ایابیم^۸، نیروی پیشگویی به بانو اباز دهند. به دست بانوی هیت کوبه نیز آینه است که نشان بخت بانو بودنش است.^۹ کتاب مختصر العجائب گوید ابر مرقونس کی به آستانه صا ستونی ایستاید و ابر او پیکر زنی نشسته نشان کی به دست آینه ای داشت. به آینه همی نگرستند دانستن بخت بیماران را. اگر بیمار گذرا بود، مرده اش همی دیدند، و اگر تندرست ماند، زنده اش. ابر کارداگان نیز چون از آینه همپرسیدند، اگر آینه کارداگ به روی نمود او همی اباز به گشتی، و اگر از پشت نمود، دور به شدی، و اگر بیمار بود یا مرده، همیدون نمودی.^{۱۰}
۲. بانوی "خوراسان" بانوی نخست است به همتائی اناهید و کوبه. بیرونی پیکر اناهید اباختریگ ایدون نماید: «زنی بر اشتری بر نشسته، و پیشش بربط است و همی زند. و دیگر صورتش: زنی نشسته، موی فرو هشته گیسوها به دست چپ همی دارد، و به راست آینه و اندر او همی نگرد؛ و بر جامه اش سبزی و زردی نگاشته و بر او طوق و جلاجل و دست برنجن و پای برنجن.»^{۱۱}

(رهام اشه)

^۷. گرشاسب نامه حکیم ... اسدی طوسی، ح. یغمائی، تهران، ۱۳۵۴، ۴۵۴-۴۵۳.

^۸. I. Kruglikova, « Les fouilles de la mission archéologique soviéto-afghane sur le site gréco-kushan de Dilberdjinn en Bactriane », *Comptes-rendus des séances de l'Académie des Inscriptions et Belles-Lettres*, 121e année, N° 2, 1977, 407-427; P. Bernard & H.-P. Francfort, « Nouvelles découvertes dans la Bactrian afghane », *Annali (dell'Istituto Orientale di Napoli)*, 39, 1979, 119-148; F. Grenet, « Trois documents religieux de Bactriane afghane », *Studia Iranica*, t. 11, 1982, 155-62; F. Grenet, « L'Athéna de Dil'berdžin », *Cultes et monuments religieux dans l'Asie Centrale préislamique*, Paris, 1987, 41-5, Pl. XXIV-Pl. XXV; D. Ya. Ilyasov & T. K. Mkrtychev, « Bactrian Goddess from Dalverzin-tepe (Attempts at Typological Analysis) », *SRAA*, II, 1991/92, 107-27.

^۹. D. A. Kennedy, « Inscribed Hittite Seals », *Revue hittite et asianique*, XVI, 1958, 65-84, Pl. I-V, N° 26; E. Laroche, « Kou Baba, déesse anatolienne, et le problème des origines de Cybèle », *Éléments orientaux dans la religion grecque ancienne*, Paris, 1960, 113-128, 123.

^{۱۰}. *L'abrégé des merveilles*, Carra de Vaux, Paris, 1898, 288.

^{۱۱}. التفهیم، ح. همائی، تهران، ۱۳۵۳، ۳۸۹.